

СРЕДНО УЧИЛИЩЕ „ЕКЗАРХ АНТИМ I“

6100 Казанлък, ул. „Св. Климент Охридски“, № 2
канцелария: тел. 0876 879 948
e-mail: info-2400264@edu.mon.bg, www.antim1-kk.com

**Приложение № 1
към Заповед № 3017/13.09.2024 г.**

Утвърждавам:

Радяна Стефанова,
Директор на СУ „Екзарх Антим I“, гр. Казанлък

ПРОГРАМА ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ МЕЖДУ УЧЕНИЦИТЕ В СРЕДНО УЧИЛИЩЕ „ЕКЗАРХ АНТИМ I“, ГР. КАЗАНЛЪК

през учебната 2024/2025 година

/актуализирана и съобразена със Заповед № РД 09-5906/28.12.2017 г. на Министъра на образованието и науката, с която е утвърден Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование, Алгоритъм за прилагане на Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование и приложенията към него и методическите насоки и съвети за представяне на темата за насилието, тормоза и видовете тормоз и насилие в училище/

I. АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМА УЧИЛИЩЕН ТОРМОЗ

Настоящата училищна политика за противодействие на училищен тормоз е резултат от нарастващата тревожна тенденция на прояви на насилие и тормоз и във връзка с необходимост от прилагането на цялостен училищен подход за обединяване на усилията на учители, родители, ученици и местните институции за превенция и противодействие на училищния тормоз.

Училищната програма е разработена въз основа на „Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование“, утвърден със заповед № РД 09-5906/28.12.2017 г. на Министъра на образованието и науката. Документът се състои от две основни части – алгоритъм за прилагането му и приложения. В първата част се разясняват понятията „насилие“ и „тормоз“, видовете поведение, които те включват, както и белезите, по които да бъдат разпознати. Тази част е информативна и с нея трябва да бъдат запознати всички служители в училището. Във втората част на документа се разглеждат задължителните елементи на училищната политика за противодействие на тормоза. В тази част се разясняват дейностите по превенция и интервенция (реакция), които се осъществяват на равнище училище и на равнище клас, включването на родителите като неизменен участник в процеса на превенция и на интервенция, както и се очертават основните ресурси, които училището и съответно Министерство на образованието и науката трябва да осигурят, за да може ефективно да се противодейства на насилието.

II. Измерение на насилието и тормоза в системата на предучилищното и училищното образование. Основни понятия.

Насилието между децата обхваща широк спектър от прояви. То е явление със сериозни размери и оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и върху тези, които го извършват.

1. Какво е насилие? Видове насилие.

По дефиниция от Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето:

„*Насилие*“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

- **Физическо насилие** – „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето“;
 - **Психическо насилие** – „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето като подценяване, подигравателно отношение, заплахата, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение...“.
 - **Сексуално насилие** – използването на дете за сексуално задоволяване. Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на Световна здравна организация е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото“.
-

„Пренебрегване” е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Според Закона за закрила на детето всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

2. Какво е тормоз?

Тормозът спада към насилието над дете и се третира с мерките на Закона за закрила на детето.

Според чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето, всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

В Таблица 1 са разграничени нивата на различните форми на тормоз с оглед причиняване на различна по степен вреда, класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия.

Тормозът срещу връстници се разглежда от много автори като групов феномен (Craig and Replar, 1997). Те посочват, че 85% от случаите на насилие се извършват в присъствието на други. Дан Олвеус (Olweus, 1993) обяснява този факт с груповата динамика. Според него тормозът е форма на насилие, която се определя като сбор от съзнателни негативни постъпки, които са дълготрайни, насочени към един и същ ученик от страна на един ученик или група.

3. Характеристики на тормоза:

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики на това поведение:

1. Злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете.
2. Извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унизи или изолира от социалния живот.
3. Повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на агресия.

Тормозът може да обхваща много широк спектър от поведения. Може да се състои от преки нападения (удряне, заплаха или принуда, дразнене, подигравка, наричане с обидни прякори, сексуални забележки, откраждане или повреждане на лични вещи) или да бъде по-рафиниран, непряк (например разпространяване на слухове или насърчаване на другите да отхвърлят или изключват някого от приятелската среда). Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат разделени на следните основни групи:

Физически тормоз – блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение.

Вербален тормоз – словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или други, с което се подчертава различие от останалите. Включва подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди.

Психически тормоз – подмятане, подиграване, закачане, обиди, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на личните вещи, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене; словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с

което се подчертава различие от останалите. Когато е в група - под формата на изолиране, игнориране, изключване от групови дейности, избягване, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз.

Социален тормоз – избягване, игнориране, изключване от дейността, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз, изолиране.

Сексуален тормоз – представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до нахърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унизителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подикровки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападение и насилие.

Кибернасилие и Кибертормоз – насилие и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материали, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимането на дете с мобилен телефон и свободното разпространение на снимки или видеозапис без негово съгласие, кражба на самоличност/профили, обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др.

Ако дете е въввлечено в рискована ситуация онлайн, това винаги има своите отражения в реалния му живот. Преживяванията за детето могат да бъдат дори по-унизителни, тъй като кибертормозът не може да бъде прекратен веднага и е достъпен до много по-голям кръг хора.

4. Разлики между тормоз, закачки или игра между учениците

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои – от самите ученици. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следователно би могло да помогне за правилна оценка на ситуацията:

- Ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра.
- Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз.
- Ако ученикът не се чувства добре от закачките и подигравките, тогава поведението може да е тормоз.
- Ако ученикът, към когото са отправени подигравките, поиска от другото дете да спре и той или тя не спират да се подиграват, тогава става въпрос за тормоз.
- Ако ученикът, който дразни, продължава да дразни или дразни отново и отново, това е тормоз.
- Ако дразненето е за нещо, което ученикът не може да промени (височина, носене на очила, тегло, способност да чете, атлетически способности и пр.), тогава може да е

тормоз.

- Ако има и други хора наоколо, които наблюдават ситуацията и се окуражават или се присъединяват към ситуацията на подигравки, това е тормоз.

- Ако едното дете е по-силно или по-популярно, по-голямо на възраст или по-властно, това може да е тормоз.

Ако се касае просто за приятелска игра, учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз, е необходимо да се предприемат съответните стъпки, описани в механизма.

Физическото насилие и тормоз са формите, които възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към тях. Психическото насилие и тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като те не са така видими, а и децата от своя страна нямат нагласата да споделят с възрастните своите преживявания.

Проблемът се задълбочава, когато психическото насилие и тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолиране и други се подценяват от възрастните и се считат за нормална част от процеса на социализация и израстване на децата.

Ето защо е важно да се обърне внимание още при първите признаци за съществуването на насилие и тормоз.

5. Признаци, по които могат да се разпознаят насилието и тормозът:

Разпознаването на насилие и тормоз включва следните **физически и поведенчески признаци**:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
 - неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едносрични отговори.
 - безпокойство и крайности в поведението – от агресивност до пасивност;
 - лоша представа за себе си – децата смятат, че са заслужили насилието.
 - прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
 - влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;
 - влошаване на успеха и чести отсъствия от училище;
 - чести отсъствия от определени часове;
 - детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;
 - агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
 - внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или нивото на развитие на детето;
 - бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
 - загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
 - употреба на алкохол, медикаменти, самозанемаряване (постоянно обличане на едни и същи дрехи или отказ да сресва косата си);
 - психосоматични симптоми, като болки в стомаха, главоболие, гадене и др., оплаква се, че сънува кошмари и сънят му е нарушен.
 - Различни прояви на сексуализирано поведение/имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които са нехарактерни за съответната възраст;
-

- Наблюдават се промени в навиците или в използването на Интернет и социалните мрежи.

III. ЦЕЛИ НА УЧИЛИЩНАТА ПРОГРАМА ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА В СУ “ЕКЗАРХ АНТИМ I”

Училищната общност насърчава положителните взаимоотношения. За постигане на целите на тази политика училищната общност гарантира, че учениците са наясно, че всеки проблем, свързан с насилие и тормоз, ще бъде разгледан внимателно и ефективно.

Персоналът на училището докладва на директора/зам.-директори и родителите по отношение на техните опасения относно насилието и тормоза. Родителите подкрепят политиката за противодействие на училищен тормоз като подпомагат Училищния координационен съвет, участват в мероприятия на училището.

В СУ “Екзарх Антим I” се извършват дейности за: яснота, сближаване, добра организация, предотвратяване и реагиране на насилие и тормоз и подкрепа за всички.

СУ “Екзарх Антим I” ще използва подходящ тон за предотвратяване и свеждане до минимум агресивното поведение. Училищният координационен съвет предоставя доказателства, за да се идентифицират силните страни на училището и областите, които могат да се подобрят.

Цели на политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза

- Да създаде позитивна култура и климат в СУ “Екзарх Антим I”
- Да повиши осведомеността на всички участници в процеса на предучилищното и училищното образование, че насилието е неприемливо поведение;
- Да разработи система за превенция, която създава условия за превантивна работа с групата/класа и включва децата в образователни дейности, семинари, работилници, които да ги запознават с различните форми на насилие и тормоз, да възпитават уважение и толерантност към различията, да развиват чувствителност към границите на другия, етика на взаимоотношенията, кое поведение е приемливо и кое - не, как да се реагира на неприемливо поведение, др.
- Да създаде система за интервенция като разработи или разясни съществуващи правила и процедури във връзка с всяка една проява на насилие и тормоз, вкл. по отношение на идентифициране и сигнализиране;
- Да създаде система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въвлечените в ситуацията на насилие и тормоз;
- Да развие устойчива система за изграждане на капацитет у всички участници в образователния процес под формата на обучителни дейности, механизми за сътрудничество с други, външни за детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено служби, организации или институции, изграждане на ефективна система за дежурства и др.
- Да създава механизми за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция.

IV. РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧИЛИЩНАТА ПОЛИТИКА ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ НА РАВНИЩЕ УЧИЛИЩЕ И НА РАВНИЩЕ КЛАС. ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИ ПО ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ (РЕАКЦИЯ) И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С РОДИТЕЛИ.

1. Същност

Тормозът и насилието в СУ “Екзарх Антим I” – гр. Казанлък, не се толерират.

Училището ще извършва дейности по **превенция** и **интервенция (реакция)**, които се осъществяват на **равнище училище** и на **равнище клас**; включва **родителите** като неизменен участник в процеса на превенция и на интервенция; ще осигурява основните **ресурси** и ще работи съвместно с **институциите**, за да може ефективно да противодейства на насилието.

СУ „Екзарх Антим I“ – гр. Казанлък ще работи за изграждането на система за управление на поведението както в класната стая, така и в училищната общност.

Основният **принцип** в СУ „Екзарх Антим I“ – гр. Казанлък е прилагането на цялостен училищен подход, полагане на координирани и последователни усилия за предотвратяване на тормоза и създаване на по-сигурна и безопасна училищна среда. При прилагането на последователна и целенасочена училищна политика, която се споделя и прилага от цялата училищна общност и се подкрепя от институциите, ще се постигне напредък в справянето с насилието.

Училищната политика включва мерки и дейности за превенция и намеса (реакция), както и разписани механизми и отговорности за действие в ситуации на насилие или в риск от насилие.

Превенцията на тормоза включва комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване и елиминиране на рисковите фактори допринасящи за насилие.

Интервенциите включват действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на тормоз, като се отчитат индивидуалните потребности на всяко дете, въввлечено пряко или косвено в ситуацията, и се прилага принципа на най-добрия интерес на детето.

Основен въпрос в СУ „Екзарх Антим I“ е да се развива капацитета на учителите, служителите, учениците и родителите да разпознават и реагират на различните форми на тормоз. При констатиране на такъв дефицит - да се планира обучение за допълнителна подкрепа на педагозите за работа с ученици с деструктивно поведение, проявяващи тормоз в училище. Да се търси сътрудничеството с други, външни за училището служби, организации или институции.

Комплексът от превантивни мерки в СУ „Екзарх Антим I“ включва всички възможни аспекти и форми на тормоза, фокусиране на вниманието върху участието на всички групи и планиране на ниво училище и на ниво клас.

Въз основа на досегашната практика в СУ „Екзарх Антим I“, провежданите проучвателни дейности и направените оценки и изводи от доклади и анализи на Координационния съвет за справяне с тормоза, в училището се разработи следния комплекс от мерки за противодействие на училищния тормоз:

Задължение на всеки учител и служител в училище:

- ✓ Да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел.
- ✓ Да бъде наблюдателен и да следи груповата динамика в паралелките.
- ✓ Да наблюдава взаимодействията и взаимоотношенията между учениците в училище по време на междучасията и неформалните ситуации, в които те общуват.

Мерки за намаляване на риска от възникване на насилие и тормоз между учениците в СУ „Екзарх Антим I“:

- ✓ Защита и отстояване на човешките права и проява на толерантност към различията.
 - ✓ Дейности в часовете на класа и в извънкласни форми за информиране относно същността и видовете тормоз, както и за формиране у учениците на умения за справяне с него, предлагане на стратегии за превенция и преодоляването на възникнал такъв.
 - ✓ Дейности с родителите – информиране, консултиране, оказване на съдействие –
-

групово и индивидуално.

- ✓ Текуща оценка на взаимоотношенията в ученическата общност.
- ✓ Включване в обученията за повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти в областта на справяне с училищния тормоз.

Начини за противодействие на тормоза и насилието между учениците в СУ „Екзарх Антим I”:

✓ Създаване на координационен съвет, който да отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с тормоза.

- ✓ Дейности на ниво класна стая (паралелка):

Превенция на тормоза на равнище клас включва учебни дейности и работа с класа.

При работа на равнище клас се прилагат всички форми на групово обучение, решаване на казуси, ролеви игри, споделяне на опит, като се използват възможностите на часа на класа, учебни предмети от задължителните учебни часове, различни извънкласни и извънучилищни дейности. Водеща роля в тях има класният ръководител.

Съгласно План за часа на класа/в часа на класа всеки класен ръководител използва формите на групово обучение, дискусия, решаване на казус, споделяне на опит за разясняване на проблема за същността и видовете тормоз между учениците/, всяка паралелка заедно с класния ръководител изработва общи правила на поведение в училище; класният ръководител, заедно с учениците изработва процедура, описваща мерките в случай на нарушаване на правилата; графиците за външни лектори от други институции и според компетенциите на педагогическия съветник и другите педагогически специалисти в училище. Целта е да се създаде пространство, в което се говори открито за тормоза и насилието и се работи за формирането у учениците на нагласи и социални умения, недопускащи насилие като например емпатия, толерантност и уважение към различията, решаване на конфликти и др.

Съвместни действия между класен ръководител или учител и училищен психолог/педагогически съветник.

В случай че са налице поредица от ситуации от първо ниво, в които са въввлечени различни участници, може да се предприемат допълнителни занятия с целия клас с подкрепата на психолога или педагогическия съветник. За целта би могъл да се покани и външен за училището специалист. Ако са налице други повторяеми фактори – например ситуацията се случва по едно и също време или в един и същи час и т.н., тези фактори следва да се вземат предвид и по преценка на класен ръководител и/или учител, който ги констатира, да се информира координационния съвет.

Интервенцията на равнище клас се отнася до ситуацията от ниво едно и две според приетата класификация (*Таблица 1*).

Необходимо е да се реализират съвместни действия между класен ръководител или учител и психолог.

Когато са налице поредица от ситуации от първо ниво, в които са въввлечени различни участници, може да се предприемат допълнителни занятия с целия клас с подкрепата на психолога.

За целта би могъл да се покани и външен за училището специалист.

Ако са налице други повторяеми фактори – например ситуацията се случва по едно и също време или в един и същи час и т.н., тези фактори следва да се вземат предвид и по преценка на класен ръководител и/или учител, който ги констатира, да се информира координационния съвет.

Ситуацията от второ ниво се вписва в Дневника за случаи на тормоз, като са определени участниците, направен е анализ от координационния съвет и са предприети

мерки, които могат да включват индивидуална работа по случай и/или работа с класа/класовете. Съвети към учителя (насоки за интервенция) за справяне с различни ситуации на тормоз са поместени в *Приложение 1*.

✓ Дейности на ниво училище:

Превенция на тормоза на ниво училище включва следните дейности: оценка на проблема, създаване на координационен съвет и повишаване квалификацията на педагогическия персонал за работа с програмите, изготвяне на план за противодействие на училищния тормоз и създаване на единни училищни правила.

Подобряване на системата от дежурства с оглед обхващане на местата, в които на етапа на оценка е установено, че се извършва тормоз; осигуряване на партньорства с външни на училището служби, организации и специалисти.

Интервенцията на ниво училище включва водене на училищен дневник и процедури за управление на информацията, инициране на работа по случай и насочване на случай към други служби. Водене на дневник със случаи и процедури за управление на информацията.

Дневникът със случаи в „Екзарх Антим I” се създава единствено за целите на анализа и планирането на цялостна училищна политика за противодействие на насилието и тормоза в училище.

В Дневника със случаи се документират единствено ситуациите, съответстващи на нива две и три според приетата класификация (*Таблица 1*), при които е необходима и намесата на координационния съвет. Ситуацията, която следва да се впише в Дневника със случаи, съдържа следната информация:

- дата;
- какво се е случило – кратко описание на ситуацията, кога се е случило, кои са участниците;
- кой служител е регистрирал ситуацията – име и подпис;
- какво е предприето като действия (интервенция);
- кои отговорни участници са информирани (институции, органи, родители);
- как е приключила ситуацията или на какъв етап е и какво предстои.

На базата на вписаните ситуации, координационният екип извършва оценка на риска.

Екипът е отговорен за анализа и разпознаването на ученици, които участват и се въвличат в ситуации на тормоз, без значение дали извършват проявите или са пострадали от насилието.

Анализът е подчинен на цели за извеждане на необходимост от индивидуална работа по случай с ученик, който се намира.

Процедура за откриване и работа по случай

При предприемане на индивидуална работа по случай с ученик на базата на направения анализ, координирането на работата се осъществява от класния ръководител. Информацията за вписаните в Дневника случаи на училищен тормоз се съхранява само при психолога на СУ „Екзарх Антим I”, или по изключение, при друг член на координационния съвет, определен от директора на училището.

Насочване на случай от СУ „Екзарх Антим I”, към други служби.

При идентифициране на ситуация на тормоз, следва незабавно да се уведомят органите за закрила на детето: ОЗД и/или полиция.

Уведомяването е задължение на всеки гражданин по силата на Закона за закрила на детето (ЗЗД), следователно сигнал до отдел „Закрила на детето“ и/или Районно

управление „Полиция“ трябва да подаде гражданинът или служителят на училището, идентифицирал тормоза. Това може да бъде учител, възпитател, директор, психолог, служител от непедагогическия персонал, както и Координационният съвет като колективен орган.

Конкретните стъпки при подаване на сигнал за тормоз към външни служби са представени в *Приложение 2*.

Уведомените институции започват проверка на сигнала по реда на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция.

✓ Дейности с родителско участие, включване в училищни инициативи и мероприятия.

Привличането на родителите е важна част от реализирането на училищната програма и важно условие за нейната ефективност. Родителите се привличат като партньори в дейностите по превенция, както и в случаите на интервенция.

Родителското съдействие може да има различни измерения, като:

- родители - специалисти от областта на помагащите професии (психолози, социални работници, медиатори, лекари и др.) или други професии, които могат да бъдат полезни, включително журналисти, спортисти, драматурзи, композитори, музиканти, художници, режисьори и други, с чиято помощ могат да се реализират ценни училищни инициативи
- родители, които могат да се включат в групи за придружаване на определени групи деца по пътя от дома до училището и обратно;
- родители, които могат да станат посредници между училището и родителите или други организации и институции;
- родители, които могат да осигуряват ресурси – в натурални показатели, услуги или финансови средства, за изпълнение на училищните дейности.

При включване на родителите се има предвид следното:

- във всички случаи е необходимо родителите да бъдат уведомени за случилото се, както и за предприетите от училището действия за разрешаване на ситуацията;
- родителите да не критикуват другия ученик или групата ученици, а да се опитат да погледнат на ситуацията през погледа на другата страна;
- родителите трябва да бъдат запознати, че критиките, обидите и negliжирането на другото дете или деца от тяхна страна само ще задълбочат конфликта;
- разговорът трябва да бъде проведен на подходящо място, в партньорски взаимоотношения, като се предостави отворено пространство за споделяне на техните опасения и гледни точки;
- от разговора могат да бъдат изведени конкретни договорености кой какво може да предприеме и какво се очаква като резултат;
- учителят може да насочи родителите за консултация с училищния психолог или с други специалисти при необходимост
- в случай на отказ от страна на родителите за съдействие или възпрепятстване от тяхна страна на действията на училището учителят следва да се обърне към координационният съвет за обсъждане на случая

Ресурсна обезпеченост - Училищното ръководство е необходимо да осигури:

4.1. проучване на необходимостта от повишаване на квалификацията на педагогическите

специалисти в областта на справяне с училищния тормоз и провеждане на обучение за служителите;

4.2. изградени механизми за взаимодействие с различни институции;

4.3. обучени специалисти за интервенция в ситуации на тормоз в училището, а при липса на такива да се обърне към външни за училището специалисти, които са обучени за интервенция в ситуации на тормоз;

4.4. информация, материали по темата за насилието и тормоза в училище, информация за наличните ресурси в общността и други.

4.5 ежегодно обучение на служителите по теми, свързани с насилието и тормоза

Процедури и алгоритъм при установен училищно насилие и тормоз между учениците:

ТАБЛИЦА 1. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ФОРМИТЕ НА ТОРМОЗ И ПРЕДПРИЕМАНЕ НА СЪОТВЕТНИ ДЕЙСТВИЯ			
Ниво на тормоз	Отговор на училището	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
<p>ПЪРВО НИВО - НИСКО НАРУШАВАНЕ НА ПРАВИЛАТА:</p> <p>Форми на физически тормоз са например: леко удряне, бутане, щипане, драскане, дърпане на коса, хапане, подритване, замърсяване или разрушаване на нечия собственост.</p> <p>Форми на вербален тормоз са например: подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди, нецензурни/неприлични коментари;</p> <p>Форми на психически тормоз са например: омаловажаване, клюкарене, обиждане, осмиване, засрамване, подвикване, ругане, клеветене, измисляне на прякори, подмятане на коментари, подиграване, изключване от групови или съвместни</p>	<p>На първо ниво, по правило, действията се предприемат автономно от класен ръководител или учител заедно с родител, като се предприема педагогическа работа – индивидуално, за група ученици или за целия клас.</p> <p>При наличие на щети от материален характер – те се възстановяват. По изключение, ако насилственото поведение се повтаря, педагогическата работа не дава резултат, последствията са по-сериозни, ако се касае за насилие от страна на група към индивид или ако едно и също дете или ученик бива тормозено нееднократно в ситуации, класифицирани като първо ниво, то тогава следва се да предприемат действия, предписани за ситуации от нива две или три.</p>	<p>Ситуациите от първо ниво не се регистрират в Дневника със случаи на тормоз, защото са първа проява на насилие и не се тълкува като тормоз.</p>	<p>1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/ интервенция към всички участници.</p> <p>2) Класният ръководител/ учителят подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на тормоз</p> <p>3) Уведомяване на родител</p> <p>4) Консултации – предприемане на индивидуални разговори с участниците.</p> <p>5) Мерки и действия от страна на класен ръководител – намиране на решение, което удовлетворява страните и служи за пример на наблюдателите.</p> <p>6) Проследяване изпълнението на</p>

<p>дейности, фаворитизация/ предпочитания, базирани на различие, разпространяване на слухове.</p> <p>Форми на сексуално насилие са например: показване на неприлични жестове и действия, вербален тормоз със сексуално съдържание, разпространение на истории и изображения със сексуален подтекст, съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия.</p> <p>Форми на кибернасилие са например: обидни колажи, снимки, видеа, коментари, обаждания и изпращане на обидни съобщения (SMS, MMS, съобщения в социалните мрежи, др.), използване на дискриминативни и обидни етикети, използване на език на образа, кражба на профили.</p>			<p>предприетите мерки и действия.</p>
<p>Ниво на тормоз</p>	<p>Отговор на училището</p>	<p>Документиране</p>	<p>Последователност на процедурите за интервенция</p>
<p>ВТОРО НИВО – ПОВТАРЯНЕ НА ЕДНИ И СЪЩИ НАРУШЕНИЯ НА ПРАВИЛАТА ИЛИ С ПО-СЕРИОЗНИ ПОСЛЕДИЦИ:</p>	<p>На второ ниво, по правило, действията се предприемат от класен ръководител заедно с психолог, председател или представител на координационния съвет</p>	<p>Ситуацията на тормоз се описва в Дневника за ситуации на тормоз и се предприема</p>	<p>1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/ интервенция към всички участници. 2) Учителят/ класният</p>

<p>Форми на физически тормоз са например: шамаросване, удряне, стъпкване или късане на дрехи, ритане, обграждане, плюене, отнемане и разрушаване на нечия собственост, дърпане на нечий стол изпод него, дърпане за уши или коса.</p> <p>Форми на психически са например: изнудване, заплашване, несправедливо наказание, забрана за общуване, отхвърляне и манипулация подигравки, отправени пред целия клас или група, публично унижение, обиди; интригантстване, разпространяване на слухове, публично отхвърляне и игнориране, неприемане, манипулиране и използване.</p> <p>Форми на сексуален тормоз са например: сексуално докосване, показване на порнографски материали, показване на интимни части на тялото и сваляне на дрехи, подтикване или принуждаване към сексуални действия, заснемане в сексуални пози.</p> <p>Форми на кибертормоз са например: непоискано заснемане и разпространяване на</p>	<p>и задължително участие на родител, като се уведомява директора.</p> <p>Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да се обърне към отделите за закрила на детето.</p> <p>По преценка се подава сигнал до ОЗД и/или полиция. Координационният съвет прави оценка на риска и се инициира индивидуална работа по случая.</p>	<p>работа по случай.</p> <p>Възстановява не на щети при наличие на такива.</p>	<p>ръководител подробно се информира за случилото се от всички участници в ситуацията на насилие. Всеки служител, който е станал свидетел на насилието, може да подаде сигнал към ОЗД.</p> <p>3) Учителят/ класният ръководител съобщава на Координационния съвет за случая. Прави се оценка на случая и по преценка директорът подава сигнал от името на институцията до ОЗД и/или полицията и се инициира работа по случая.</p> <p>4) Уведомяване на родител.</p> <p>5) Мерки и действия - работа на координационния съвет: анализ на ситуациите от регистъра и предприемане на работа по случая.</p> <p>б) Проследяване изпълнението на предприетите мерки и действия.</p>
--	---	--	---

<p>снимки и видео, злоупотреба с блогове, форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение, унизителни за ученика снимки/видео, кражба на профил и използване език на омразата.</p>			
<p>Ниво на тормоз</p>	<p>Отговор на училището</p>	<p>Документиране</p>	<p>Последователност на процедурите за интервенция</p>
<p>ТРЕТО НИВО – СИСТЕМНА ЗЛОУПОТРЕБА, КАКТО И СИТУАЦИИ, В КОИТО СЪЩЕСТВУВА ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО ЗА КОЙТО И ДА Е ОТ УЧАСТНИЦИТЕ В СИТУАЦИЯТА:</p> <p>Форми на физически тормоз са например: сбиване, задушаване, събаряне, причиняване на изгаряния и други наранявания, намушкване с остър предмет, провесване от прозорец или високо място, ограничаване на движението, лишаване от храна, излагане на ниски или високи температури и заплашване с оръжие.</p> <p>Форми на психически тормоз са например: сплашване, изнудване със сериозни заплахи, насилствено отнемане на пари и вещи, ограничаване на движението, склоняване</p>	<p>На трето ниво се уведомява незабавно ОЗД и/или органите на полицията.</p> <p>Действията на ниво училище се предприемат от директор заедно с координационния съвет със задължителното участие на родител и компетентни власти, организации и услуги (центрове за социална работа, здравни центрове, отдел закрила на детето, полиция и др.). Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да информира отдела за закрила на детето, центъра за социална работа и/или полицията.</p> <p>При материална щета се съставя Протокол за възстановяване на щетата.</p>	<p>Ситуациите на тормоз от трето ниво се описват в Дневника за случаи на тормоз, като по тях се пред-приема интензивна работа по случая, включваща всички участници, правят се оценки на потребностите и план за действие, както и се инициират процедури в съответствие със Закона за закрила на детето, Наредбата за приобщаващо образование и ЗПУО.</p>	<p>1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.</p> <p>2) Учителят/ класният ръководител подробно се информира за случилото се от всички участници в ситуацията на насилие. Незабавно се уведомява директорът и се подава сигнал към ОЗД и/или органите на полицията.</p> <p>3) Уведомяване на родител.</p> <p>4) Консултации предприемане на индивидуални разговори с участници-те.</p> <p>5) Мерки и действия от страна на координационния съвет, интензивна</p>

<p>за употреба на наркотични и други психотични вещества, включване в антисоциални групи и организации закани, заплахи, обиди, клетви, които накърняват сериозно достойнството, публично унижение и др.; изолация, групово измъчване на индивид или група и организиране на затворени групи (банди), последиците от които нанасяват други.</p> <p>Форми на сексуален тормоз са например: съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия, блудство, изнасилване, кръвосмешение.</p> <p>Форми на кибертормоз са например: повторно действие на непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видеозаписи, злоупотреба с влогове, блогове, форуми, социални мрежи, профили и лични данни, заснемане без разрешение, заснемане на сцени на насилие, разпространение на записи и снимки и видео на детска порнография.</p>			<p>работа по случай, информирание и насочване към други служби и/или услуги от страна на директора. Ако друга организация или услуга е въввлечена в работата с ученика, училището установява връзка с тези организации или услуги и синхронизира дейностите.</p> <p>б)Проследяване на предприетите мерки и действия.</p>
---	--	--	--

ПРИЛОЖЕНИЕ 1. НАСОКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ

1. Разпознаване на тормоза от страна на учителя.

2. Прекратяване на ситуация на тормоз.
3. Подход за възстановяване на щетата.
4. Действия при тежък инцидент или при повторна ситуация на насилие или тормоз.
5. Насочване на ученика и неговите родители към програми и услуги в общността.
6. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията
7. Действията при насилие на възрастен срещу дете/ученик

Намесата и справянето с конкретни ситуации на тормоз и насилие е част от цялостната политика на училището срещу насилието. Намесата на възрастните следва внимателно да се обмисли и планира. Тя трябва да бъде последователно прилагана от цялата училищна общност, за да бъде максимално ефективна.

Важно е да не бъдат омаловажавани и първите прояви на влошаване на отношенията между децата, както и поведението, което е неприемливо. Тези ситуации представляват първо ниво от приетата класификация (Таблица 1 от основния документ). Необходимо е още при най-малките сигнали и съмнения за тормоз да се предприемат стъпки, за да се предотврати ескалация на насилието и да се изпрати ясно послание, че такова поведение няма да бъде толерирано. Вниманието трябва да бъде насочено както към проявите на физически тормоз, така и към неговите социални и психологически измерения.

1. Разпознаване на тормоза от страна на учителя

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои – от самите ученици. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, в които не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следното би могло да помогне за правилна оценка на ситуацията:

- ако учениците се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра;
- ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз;
- когато се касае просто за приятелска игра, учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз е необходимо да се предприемат съответните стъпки, описани в механизма.

2. Прекратяване на ситуация на тормоз

Задължение на всеки учител е да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз/насилие, на която е станал свидетел или за която е получил сигнал (от ученик, родител или друг служител от училището):

- ✓ в случай на физически тормоз учениците трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно;
 - ✓ не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо
-

поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на детето, което е нанесло тормоза и на други деца, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към учениците-свидетели на тормоза, към средата, а не към участниците в ситуацията на насилие;

✓ когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

3. Подход за възстановяване на щетата

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази посока. Важно е преди да се прилага подходът да бъде предварително съгласуван с цялата училищна общност, включително и с децата, и да бъде част от политиката на училището. Възстановяване на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети.

Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с ученика, който е извършил насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре този подход да се приложи от класния ръководител, педагогическия съветник/училищния психолог на ученика. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан;

- като първа стъпка класният ръководител изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете;

- ключов момент във възстановяването на щетата е, че класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и ученикът, който е бил потърпевш от тормоза. Този процес се медира от ангажирания в случая класен ръководител, педагогическия съветник или училищния психолог;

- след изясняване на ситуацията и постигане на договореност, класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Класният ръководител може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Педагогическият съветник или училищният психолог също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;

- при преценка, може да бъде насочено към услуги в общността.

4. Действия при инцидент, криза или при повторна ситуация на насилие или тормоз

При повторна ситуация на насилие или когато има случай на тежък инцидент се следват предписанията от механизма, описани в Таблица 1. Класификация на формите на

тормоз и предприемане на съответни действия:

- при инциденти и кризи се препоръчва работа в групов формат (например работа с целия клас), като кризисната интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки – затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. По този начин се предлага пространство, в което да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка. Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от педагогическия съветник. Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата” и наказване на „насилника”. Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че ученика, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а ученика, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание, особено което го унижава, а от разбиране и емпатия (съпреживяване), за да може то да развие това чувство към другите.
- работата с ученици, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е класният ръководител да поговори с ученика, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;
- погрешно е открито и публично пред другите ученици да се оказва подкрепа на потърпевшия ученик, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на ученика подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;
- необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;
- ученикът трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с педагогическия съветник;
- не е препоръчително да се прави среща между ученика, върху което е упражнено насилието, и ученика, който е извършил насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици;
- наблюдавайте ученика в следващите дни, за да се уверите как се чувства и при необходимост отново разговаряйте с него;
- необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;
- не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на училището;
- валидизират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;
- насърчава се убеждение за отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая. Насърчаване за грижа спрямо тормозения ученик
- При преценка ученикът може да бъде насочен към услуги в общността.

Всяка ситуация на тормоз трябва да бъде регистрирана и описана в единен регистър на училището от учителя/служителя, който я е наблюдавал. За целта е утвърден

„Протокол за отговор на насилие” (Приложение № 2.1). Той се предава на педагогическия съветник, който го съхранява. При повтарящи се случаи на ученици, упражнили тормоз, се регистрират в Дневника за регистриране на тормоз.

5. Насочване на ученика и неговите родители към програми и услуги в общността

Насочването на ученика и неговите родители към консултация и психологическа работа следва да се осъществява от психолога или педагогическия съветник. Насочващият е запознат с услугите в общността и дава пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми – къде може да се консултират, колко струват консултациите, какво представляват консултациите, какъв е метода на работа и т.н. Всяко училище следва да има актуална информация за наличните услуги в общността, като центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, центрове за обществена подкрепа, комплекси за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества, програми, предлагани от неправителствени организации и др. Важно е насочването да се направи конкретно и с грижа, за да могат родителите и ученика да се възползват, а не да го приемат като мярка за наказание.

6. Действия при насилие на ученик срещу член на екипа на училището

Действието се прекратява незабавно от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното насилие.

Оказва се помощ в случай, че има пострадал/и.

Детето трябва да бъде отделено с оглед на възстановяване на сигурността.

Отделянето на детето може да бъде временно до успокояването му, осъществява се психологическо консултиране.

Уведомяват се родителите на детето.

С детето започват дейности за установяване на причините, изясняване на ситуацията, оценка на проблема. С него задължително разговаря психолог или педагогически съветник. Последният дава становище след оценката на проблема и поведението за целите на вземането на решение за последствията от педагогическия съвет.

Училището организира провеждане на педагогически съвет за вземане на решение за последващи действия. Обсъждат се възможни действия и се прави план за работа с ученика.

7. Действия при насилие на възрастен срещу ученик

При насилие на възрастен към дете незабавно се подава сигнал към ОЗД и/или полицията и се свиква Координационния съвет за дете в риск.

Училището извършва последващи действия за – описани в приложение 2: Кога, кой, къде може да подава сигнал за дете в риск.

С пострадалия ученик разговаря психолога или педагогическия съветник, който прави оценка и изготвя становище.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2.

КОГА, КОЙ И КЪДЕ МОЖЕ ДА ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК?

1. Кога се подава сигнал за дете в риск?

2. Кой може да подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?
3. Къде може да се подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

1. Кога се подава сигнал за дете в риск?

Съгласно Закона за закрила на детето, чл. 7 (1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

(2) Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна”.

2. Кой може да подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

От страна на училището всеки един професионалист, работещ в системата на образованието, може да подаде сигнал към отдел „Закрила на детето” по местоживее на детето. Това може да бъде директор, учител, педагогически съветник, училищен психолог, възпитател, хигиенист и т.н.

Сигналът може да бъде подаден от името на училището, на Координационния съвет, като се описва цялата събрана информация по случая. По този начин се действа институционално и се подкрепя учителят, който е установил тормоза и риска за детето. Съгласно Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (чл.10, ал.5) в случаите отнасящи се до насилие над дете, се разглеждат и анонимни сигнали.

В случай на подозрение за ситуация на тормоз, всеки служител в училище може да проведе консултация като се свърже с Националната телефонна линия за деца и разговаря с експерт на **телефон 116 111**. А в ситуации на кибернасилие и кибертормоз – с националния център за безопасен интернет на **телефон: 124123** или чрез сайта: www.safenet.bg .

3. Къде може да се подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

Към Държавната агенция за закрила на детето функционира Национална телефонна линия за деца 116 111. Националната телефонна линия за деца предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. Към нея при необходимост могат да се обръщат за съдействие и професионалисти. Националната телефонна линия за деца с номер 116 111 е с национално покритие, достъпна от територията на цялата страна, напълно безплатна за обаждателите, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Тя функционира 24 часа в денонощието. В случаи касаещи насилие и тормоз в интернет (кибернасилие и кибертормоз), сигнал може да се подава към Националния център за безопасен интернет. Към центъра функционира консултативна линия, отворена в работните дни между 10.00 и 16.00 часа на телефон: 124 123, имейл: helpline@online.bg и чат в сайта : www.safenet.bg . Консултациите на линията са анонимни и на нея могат да се свързват както деца, така и професионалисти и родители. Сигнал може да бъде подаден и към националния телефон за спешни повиквания: 112.

Според Координационния механизъм, в случай че сигналът за насилие бъде приет от някой от визираните органи за закрила – получен от дирекция „Социално подпомагане“ /отдел за закрила на детето, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи, съгласно чл. 7 от Закона за закрила на детето той е длъжен да уведоми за това останалите незабавно до 1 час от регистриране на сигнала, включително по телефон и факс. Сигналът се изпраща в дирекция „Социално подпомагане” по настоящия адрес на детето. Съгласно Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (чл. 10, ал. 5) в случаите, отнасящи се до насилие над дете, се

разглеждат и анонимни сигнали.

Съгласно Координационния механизъм във всеки един отдел „Закрила на детето” при дирекция „Социално подпомагане” началникът на отдела е на разположение, като той определя отговорен социален работник. В отдел „Закрила на детето” определеният отговорен социален работник извършва проверката на сигнала до 24 часа от постъпване на сигнала.

При проучването на сигнала социалният работник може да потърси съдействие от страна на училището – информация за детето, за взаимоотношенията му с учениците, впечатленията на учителите, т.е. информация, с която да бъде направена оценка на случая.

При проучването на сигнала и предприемането на действия се изисква работа в екип от страна на различни специалисти. От една страна, за да се направи точна оценка, а от друга, за да бъдат съгласувани действията на различните специалисти.

В случай че бъде установен риск за детето, то ще бъде отворен случай, т.е. ще бъдат предприети мерки за закрила. Ще бъде изготвен план, в който ще бъдат описани планираните мерки, като социалният работник ще следи за изпълнението на плана.

В работата с децата и техните семейства всеки професионалист има своята роля.

Ролята на социалния работник е свързана с проучване на семейната среда и предприемане на мерки за закрила. В същото време той има правомощията и ангажимента да консултира родителите, да подпомогне тяхната ангажираност в работата с детето на равнище училище. Социалният работник може да консултира семейството, да насочи родителите и детето към подходящи социални услуги и консултации.

Мултидисциплинарният екип на местно равнище следва да си постави единна стратегическа цел, за постигането на която следва да изготви съвместен план за действие с разписани конкретни задачи със срок за изпълнение. Всеки един от посочените по-горе участници в мултидисциплинарния екип набелязва и предлага на останалите от екипа конкретни задачи по случая, които да изпълни, съобразно собствените си правомощия и в съответствие с нормативната уредба. Конкретните задачи за изпълнение следва да бъдат зададени така, че да може всеки участник да действа съобразно оперативната си самостоятелност, като изпълнението на конкретните дейности и задачи бъде подкрепено със съдействието на останалите участници и в същото време това да спомогне за крайния резултат – дългосрочна цел, която трябва да гарантира в най-голяма степен интереса на засегнатото дете.

Работата в екип ще даде възможност и за обратна връзка между различните специалисти, работещи с детето и неговото семейство, за успехите или трудностите при изпълнението на планираните цели.

Методически насоки и съвети за представяне на темата за тормоза и насилието и за видовете тормоз и насилие в училище

1. Защо е важно темата за тормоза да бъде дискутирана в училище?

Учениците не винаги осъзнават ефекта от своите думи и действия и често не могат да разграничат как на пръв поглед безобидна игра прераста в тормоз или насилие, който може да нанесе трайни физически или психически вреди за жертвата.

2. Как да представим темата пред нашите ученици?

Важно е да се чуе мнението на всеки ученик и да подсигури среда, в която никой да

не се почувства обиден – някои ученици може би вече са били жертва или причинител на насилие и тормоз.

Насоки:

- Коментирайте с класа, че мнението на всеки е важно и че няма правилен или грешен отговор на задаваните въпроси. Провокирайте реакции по темата, като се допитвате до опита на учениците и използвайте отворени въпроси, при които отговор с „да“ или „не“ не е достатъчен.

- Помисли – обсъди – сподели (работа в малки групи от 2 - 3 ученици) – разделете учениците на малки групи. Дайте на всяка група различна тема на работа, като например: Какво според вас е тормоз/, Какво е психически тормоз?, Дайте примери за кибертормоз. Къде е разликата между играта и насилието? и т.н.

- Брейнсторминг (мозъчна атака) – Разделете класа на групи или работете с целия клас. Дайте на всяка група флипчарт или запишете на дъската различните видове насилие и тормоз и дайте на учениците няколко минути да запишат по 3 - 4 примера под всеки вид. Фокусът е да се дадат максимален брой примери, като не се обръща толкова голямо внимание на това дали наистина са по темата. След това на база споделяне на примерите с класа и обсъждането им може да извлечем дефинициите и да дискутираме с класа какви са причините и последствията за участниците от подобен вид поведение.

- Казуси или истории – този метод включва представянето и анализа на инцидент, история или сценарий, който се е случил или би могъл да се случи. Той трябва да е прост и основан на реални факти. Добре е да подготвим няколко казуса, които да са реалистични за нашата среда, и да разделим класа на групи, като всяка да работи по отделен казус. Всяка група има време за запознаване и вътрешно обсъждане, а след това казусът и изводите от него се представят пред класа.

- Разиграване на ролеви игри – Ефикасен метод за моделиране и прилагане на практика на нови умения в една безопасна и оказваща подкрепа среда. Разделете класа на две или повече групи и дайте на всяка група задача да разиграе различен вид тормоз. Всеки в групата трябва да има роля – жертва насилник, наблюдател и т.н. Дискутирайте впоследствие как всеки от „актьорите“ се е почувствал и попитайте „зрителите“ как биха постъпили на мястото на някой от героите. Ролевите игри позволяват да се преживее реална ситуация без реален риск. За осъществяването е им е необходимо да бъдат изградени правила, а именно: Не трябва да се разкрива лична информация която им е неудобно да споделят; Не е позволен физически контакт или нагрубаване; Актьорите не бива да използват реални имена.

- Допълнителни ресурси – Важно е работата да продължи през цялата учебна година, за да има дългосрочен ефект. Може да се направи опит за адаптирането на различни ресурси и използването им в час, извън час и в свободното време, като например веднъж седмично обсъждане на казус от училище, табло на разбирателството, изложба на тема „Училище без тормоз“, филм с дискусия, информационни дейности, работна група или конференция на ученическите обединения, психо – драма/форум – театър на чужд език и т.н.

Идеи и ресурси за допълнителни дейности могат да бъдат открити на:

1. „Класна стая без тормоз“ – наръчник за учители
 2. „Онлайн тормозът“ – наръчник за учители
 3. „Деца, родители и учители срещу езика на омразата“ – наръчник съдържащ 10 примерни теми, които могат да се използват за работа с деца 1 – 4 клас в часовете по различни предмети
-

4. Учебна тетрадка „Деца и учители срещу езика на омразата“ – съдържа забавни задачи за децата, чрез които да се задълбочи разбирането им за различията и толерантността

5. „Случилище.бг“ – сбор от добри материали и практики по темата

УЧИЛИЩНА ПРОГРАМА ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА АГРЕСИЯТА ЧРЕЗ РАЗВИТИЕ НА ЛИЧНИТЕ И СОЦИАЛНИТЕ УМЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ

Агресия е всяка форма на поведение, насочено към целта да се навреди или да се нарани друго живо същество, което е мотивирано да избегне такова отношение. Световните изследователи на агресивното поведение са определили и кои механизми пречат за изпълнението на агресивни действия. Това са:

- ✓ Безпокойство или условен страх от наказание.
- ✓ Придобити ценности и нагласи.
- ✓ Емпатия или идентификация с потенциалната жертва.
- ✓ Практически сметки.

Тези четири типа задръжки пред изпълнение на агресия са в основата на разработената училищна програма.

При нейното разработване са спазвани принципите, за програми базирани в училище:

- ✓ Програмата да достига до децата, да е достъпна за тях през критичните години на основния училищен курс.
- ✓ Програмата трябва да продължава при преминаването от един клас в друг.
- ✓ Програмата да използва добре изпитани и стандартизирани интервенции с подобни учебни планове и ученически материали.
- ✓ Програмата да обучава в умения чрез интерактивни методи (ролеви игри, дискусии, групова обратна връзка и др.).
- ✓ Програмата трябва да учи на социална компетентност (комуникация, самоефективност, самоутвърждаване).
- ✓ Програмата трябва да акцентира върху тренинги за придобиване на умения.

I. Цели на програмата.

- Сnižаване на антисоциалните прояви в поведението.
- По-малко лошо поведение в училище.
- Подобряване на учебните умения, по-голяма ангажираност в училище.
- Намалване на нивата на отчуждение, по-добро социално свързване.
- Развиване на чувство за собствена стойност и ценност.
- Обучаване в общи личностни и социални умения.

II. Задачи на програмата.

- Развиване на широки социални умения и решителност.
- Развиване на умения за справяне със стреса.
- Развиване на умения за решаване на конфликти.
- Изучаване на процеса на вземане на рационални решения.
- Изучаване на умения за разпознаване и устояване на влияние от връстници.

III. Направления на дейностите и форми на работа.

1. Работа на класните ръководители и учителите.

Прицелна група	Компоненти	Цели и задачи	Форми на изпълнение
Ученици	Информация Училищен материал Училищни програми Училищна среда	1. Развиване на ценностите. 2. Знание и почитане на универсалните ценности. 3. Създаване на собствено виждане у ученика за добро и лошо. 4. Моделиране на здравословно поведение. 5. Усвояване на по-обща жизнени умения. 6. Подпомагане на личното запознанство с ученици от различни общности, с ученици в неравностойно положение, с ученици от институциите.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Лекции ▪ Дискусии ▪ Групово коментиране ▪ Ролеви игри ▪ Групови срещи ▪ Общи дейности ▪ Учебни часове (Занимания по интереси, ЧК)
Родители	Информация	1. По-голяма ангажираност на родителите в училищния живот. 2. Работа с родителите членове на училищното настоятелство и Обществени съвет.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дискусии ▪ Групови срещи ▪ Паралелкови родителски срещи

2. Работа на педагогическия съветник.

Прицелна група	Компоненти	Цели и задачи	Форми на изпълнение
Ученици	Тренинг за вземане на решения.	Изучава се процесът за вземане на рационални решения.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дискусии ▪ Ролеви игри.
	Тренинг на умения за устояване.	Научаване на умения за разпознаване и устояване на влияние от връстници.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дискусии ▪ Ролеви игри ▪ Тренинг за налагане ▪ Психодрама
	Тренинг в жизнени умения.	Развиване на широки социални умения и решителност.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дискусии ▪ Ролеви игри ▪ Споделяне на опит
	Тренинг в контролиране на гнева и агресията.	Развиване на умения за контролиране на гнева и агресията чрез: - работа с програмата на Р. Новако; - научаване на “Правила за конструктивно управление и изразяване на гнева” - Дейвид Джонсън;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дискусии ▪ Ролеви игри ▪ Споделяне на опит

	Тренинг за развиване на комуникативни умения	Запознаване и работа с “Правила за конструктивно разрешаване на конфликти” от Д. Джонсън и Ф. Джонсън.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дискусии ▪ Ролеви игри ▪ Споделяне на опит
	Тренинг за развиване на самооценката	<p>1. Емоционална сигурност.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ изграждане у детето на чувства към себе си; ▪ ”Кой съм аз?” - идентичност, търсене на аз-а; ▪ афилиация - необходимост от принадлежност; ▪ компетентност - подпомагане на децата да се чувстват способни; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дискусии ▪ Ролеви игри ▪ Споделяне на опит
Родители	Информирание Консултиране	Оказване на помощ на родители при проблеми на техните деца.	Консултиране

Забележка: Програмата допълва плановете за дейността на: педагогическия съветник, класните ръководители, училищната програма за превенция на отпадането от училище.

При заявка от класните ръководители и /или възникнал проблем в клас се работи с някои от компонентите. Проведените групови работи от педагогическия съветник /съвместно с класния ръководител/ в ЧК се отразяват в дневника на класа и в дневника педагогическия съветник.

